

AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ ÖNKORMÁNYZATI JOG KIHÍVÁSAI – MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK*

Hoffman István¹

Az összehasonlító közigazgatási jognak nagy hagyománya van a közigazgatástudományok körében. Ez a megközelítés a közigazgatás jogi eszközeinek összehasonlítására összpontosít, különösen a közigazgatási szervezetre és az eljárási kérdésekre vonatkozó jogi szabályozás összehasonlítására. Jelen írás célja az összehasonlító önkormányzati jog egyes módszertani megfontolásainak áttekintése. E körben ki kell emelni, hogy az ilyen elemzésnek multidiszciplinárisnak kell lennie, mivel ezeket a feladatokat erősen befolyásolja az adott ország politikája és politikája, és ezeket a térszerkezet is befolyásolja. Ennek keretében egy többdimenziós mátrix jönne létre, amely azon alapulna, hogy az önkormányzati feladatokat egyrészt az önkormányzati szervezet, másrészt az adott ország térszerkezete, hagyományai és alkotmányos berendezkedése, harmadrészt pedig az adott közszolgáltatási ágazat megközelítése határozza meg.

1. Bevezetés

A különböző rendszerek összehasonlításának nagy hagyománya van a jogtudományban és a társadalomtudományokban. Bár az összehasonlító jog gyökerei az ókori Görögorszáig nyúlnak vissza, és már a középkorban is megfigyelhetők voltak összehasonlító tendenciák, az összehasonlító jog önálló tudományágként a 19. században, a magánjogi kodifikáció korában alakult ki, amikor Európa országainak (magán)joga egyre jobban különbözött egymástól.² Ezért az összehasonlító jog elmélete és módszerei a magánjog intézményeinek összehasonlításán alapulnak. A fenti folyamatokkal párhuzamosan, a modern közigazgatási jog is a 19. században alakult ki a polgári demokráciák és polgári államok kialakulásának folyamatában.³ Így a közigazgatás jogállamiságának, a közigazgatási döntések bírói felülvizsgálatának, a közigazgatási függetlenségnek, és így a közigazgatási rendszerek szervezetének elemzése volt

* DOI 10.21867/KjK/2025.2.6.

¹ Hoffman István, az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Közigazgatási Jogi Tanszék; rendkívüli egyetemi tanár, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Prawa i Administracji (Lengyelország) és kutatóprofesszor, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont (Budapest), Jogtudományi Intézet.

² David, René – Brierley, John E. C. (1978): *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Study of Comparative Law*. The Free Press, New York, 2– 5.

³ Fazekas Marianna (szerk.) (2017): *Közigazgatási jog. Általános rész I. Harmadik, hatályosított kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, 77– 79.

az összehasonlító közigazgatási jog elemzésének fő eleme. Az összehasonlító közigazgatási jog a 19. század végén kezdett kialakulni, de a közigazgatási rendszerre vonatkozó jogi szabályozás elemzésének e típusának jelentősége a 20. században nőtt meg.

A közigazgatási intézmények jogi összehasonlítása a 20. században vált elfogadottá, de számos diszfunkcionális jelenség is megjelent. Először is, az összehasonlító jog módszertana a magánjog és a polgári eljárásjog, valamint részben a büntetőjog és a büntető eljárásjog összehasonlításán alapult. A közigazgatási jog politikai elemei miatt e módszerek közvetlen alkalmazása részben nem megfelelő megállapításokat eredményezhetett. Hasonlóképpen, a közigazgatás nagy hatással van egy adott ország társadalmi rendszerére, ezért a társadalomtudományok módszerei nagyon fontossá váltak a közigazgatási jelenségek összehasonlítása terén. Ezért egy új tudományág, az összehasonlító közigazgatás alakult ki, amely a társadalomtudományok, elsősorban a menedzsmenttudományok, a politikatudományok és a közgazdaságtan módszereire épült.⁴

Az összehasonlító önkormányzati jog kereteit ezek a megközelítések határozzák meg. A helyi és regionális demokráciáról és az önkormányzati rendszerekről több elemzés is készült. Bár a téma nagyon aktuális, az elmúlt években több monográfia, tanulmánykötet és eljárásrend jelent meg, ezek az önkormányzati (közigazgatási) rendszerek összehasonlítására, illetve az önkormányzatok szervezeti és eljárási kérdéseire koncentrálnak. Ez az írás ezzel kapcsolatban néhány módszertani

2. Az összehasonlító önkormányzati jog módszerei és megközelítései

Az önkormányzati rendszerek összehasonlításának nagy hagyománya van - mind a jogtudományban, mind a közigazgatási tudományokban. Mint említettem, az összehasonlító elemzésnek több szintje van.

2.1. Jogtudományi összehasonlítások

2.1.1. Az (általános) közigazgatási jogösszehasonlítás módszerei és megközelítései

Először is szeretném áttekinteni az összehasonlító jog módszerét és megközelítését. Amint a bevezetőben említettem, az összehasonlító jogi megközelítés az összehasonlító magánjog területén alakult ki. A közigazgatási jog mint önálló jogág a polgári forradalmak és a jogállamiság elve által vezérelt

⁴ Kuhlmann, Sabine – Wollman, Helmut (2014): *Introduction to Public Administration*. Edward Elgar, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA), 2–9.

közigazgatási jog kialakulása után alakult ki. Mivel a közigazgatási jog jogtudománya viszonylag fiatal tudomány, az összehasonlító közigazgatási jog később alakult ki, mint az általános jogösszehasonlítás. Ennek a fejlődési útnak több következménye is van. Először is, az összehasonlító közigazgatási elemzés különböző módszerei különböztethetők meg. Lőrincz Lajos nyomán⁵ az összehasonlító közigazgatási elemzés első szintje az adott országok jogrendszerének összehasonlítása. Ezekben a művekben az elemzés módszereit és szempontjait a könyvek első – bevezető – fejezete határozza meg. Ezen fejezet módszertana alapján mutatják be az egyes fejezet a különböző országok rendszereit. Így sokszerzős szerkesztett kötetekről van szó, ugyanis a tulajdonképpeni országtanulmányokat jellemzően az érintett területek szakértői jegyzik. A fenti munkákban a szerkesztő(k), aki(k) a módszertani (bevezető) fejezet és a záró, összefoglaló fejezet szerzője (szerzői) is, jellemzően a terület nemzetközileg elismert kutatója (kutatói).

A második megközelítés Lőrincz nyomán⁶ a *jogintézmények* összehasonlítására épít. Ebben a megközelítésben nem az országokat, hanem az egyes közjogi jogintézményeket hasonlítják össze, és az adott államok megoldásait az adott jogintézmények összehasonlító elemzésén *belül* tekintik át. Ezeknek a köteteknek is jellemzően több szerzője van, de az egy-egy jogintézményt egy szerző elemez: az elemzés így határokon átnyúló, több országra kitékintő.

Ha megnézzük az összehasonlító közigazgatási jog területén végzett főbb kutatásokat, a fő módszer és megközelítés sokáig egyértelműen az összehasonlítás első szintje volt. Az utóbbi két évtizedben az összehasonlító közigazgatási joggal foglalkozó könyvek többsége az elemzés első szintjéhez tartozik.⁷ Az elmúlt másfél évtizedben azonban a második módszer vált egyre népszerűbbé, miközben az országtanulmányos rendszer is fennmaradt, továbbá megjelent egy sajátos, vegyes módszert követő elemzés. Ebben a modellben a legjelentősebb, mintaként szolgáló országokat és több más országot, amelyek valamilyen szempontból érdeklődésre számot tartó rendszerrel rendelkeznek, vagy amelyek megoldásai jelentősen átalakultak, közvetlenül, az

⁵ Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest, 23– 40. és Lőrincz László (2007): *A közigazgatás alapintézményei*, HVG– Orac, Budapest, 37– 45.

⁶ Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest, 23– 40.

⁷ Angolul például Seerden, R. – Stroink, F. (eds.) (2002): *The Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States. A Comparative Analysis*, Antwerpen és Groningen; magyarul a főbb elemzések: Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest, továbbá az előbbi elemzést bővítő Szamel Katalin – Balázs István – Gajduschek György – Koi Gyula (szerk.) (2011): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*. CompLex Kiadó, Budapest.

országtanulmányos módszert alkalmazva összehasonlítják, de a munka tartalmaz egy jogintézmények egymásra vetítésén alapuló részt is.⁸

Jóllehet ezek a munkák nem kifejezetten összehasonlító önkormányzati jogi elemzések, hanem az teljes közigazgatási rendszert és közigazgatási jogot vizsgálják, azonban mivel az önkormányzati rendszer fontos része a közigazgatási jognak, az összehasonlító önkormányzati elemzés az elemzés egyik *aspektusaként*, jellemzően az önálló és autonóm struktúrák vizsgálata körében kerül sor.⁹ (Az összehasonlító önkormányzati jog vizsgálata csak egy fontos, de részleges része az általános összehasonlító közigazgatási jog elemzésének.

2.1.2. Az összehasonlító önkormányzati jog módszerei és megközelítései

Az összehasonlító módszer az önkormányzati jog kutatásában és oktatásában széles körben elterjedt. Bár a nemzetközi összehasonlítás új keletű téma, de az összehasonlítás fő területe a szövetségi államok önkormányzati rendszereinek elemzése. Ezekben az országokban az önkormányzatokra vonatkozó szabályozás a föderáció tagállamainak hatáskörébe tartozik. Ezért a jogösszehasonlítás módszertanát *szükségszerűen* alkalmazzák a szövetségi országok önkormányzati jogáról szóló monográfiák és tankönyvek.¹⁰

Az összehasonlító módszer alkalmazása nemcsak az egyes országokon belüli, hanem az egyes államok rendszereinek összehasonlításában is jelentős szerepet játszik. Ha azonban e könyvek megközelítését nézzük, akkor egy fontos kérdésre kell választ adni, hogy mit is tekintenek az önkormányzati jog tárgyának. A különböző önkormányzati rendszerek miatt két fő megközelítés alakult ki.¹¹ Az első megközelítés a kontinentális önkormányzati rendszereken alapul. A kontinentális Európában az önkormányzatok hatáskörét és feladatait egy generálklauzula, jellemzően a „helyi közügyek” fogalma határozza meg. Ezért az önkormányzati rendszer főbb *általános* kérdéseit vizsgálják a munkák. Így az önkormányzatok alkotmányos jogállását, az önkormányzatok szervezetét, az önkormányzati feladatok rendszerét és csoportosítását, az önkormányzatok

⁸ Lásd például Bogdandy, A. von – Cassese, S. – Huber, P. és Unger, S., hrsg. (2014): *Handbuch Ius Publicum Europeum. Band V. Verwaltungsrecht in Europa: Grundzüge*. C. F. Müller, Heidelberg és Rose–Ackerman, S., Lindseth, P. L. és Emerson, B. (eds.) (2017) *Comparative Administrative Law*. Edward Elgar, Cheltenham (UK) és Northampton (MA, USA).

⁹ Bogdandy, A. von – Cassese, S. – Huber, P. – Unger, S., hrsg. (2014): *Handbuch Ius Publicum Europeum. Band V. Verwaltungsrecht in Europa: Grundzüge*. C. F. Müller, Heidelberg, 893–926.

¹⁰ Lásd például: Neuhofer, H. (1998): *Gemeinderecht. Organisation und Aufgaben der Gemeinden in Österreich*, Springer, Wien & New York. Gern, A. – Brünig, Ch. (2019): *Deutsches Kommunalrecht*. Nomos, Baden–Baden; Schmidt, Thorsten I. (2014): *Kommunalrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen; Burgi, M. (2019): *Kommunalrecht*. C. H. Beck, München, továbbá Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA).

¹¹ Moreno, A. M. (ed.) (2012): *Local Government in the Member States of the European Union: a Comparative Legal Perspective*. INAP, Madrid, 16–17.

pénzügyi kereteire vonatkozó szabályozást, valamint az önkormányzati és az államigazgatás közötti kapcsolatra vonatkozó szabályokat elemzi ez a hagyományos megközelítés.¹²

Az önkormányzatiság angolszász megközelítése eltérő alapokon nyugszik. Ez a szabályozás hagyományosan az *ultra vires elvén* alapult, jóllehet egyfajta konvergencia megjelent a fenti rendszerek és a kontinentális megközelítés között.¹³ Ebben a modellben az önkormányzatok feladatait a törvényhozó szervek aktusa határozta meg és szabályozta, és az önkormányzat nem rendelkezett általános hatáskörrel. Ezért az angolszász megközelítést alkalmazó összehasonlító önkormányzati jogról szóló művek részletesen elemezték az önkormányzatok egyes, ágazati feladatait, nemcsak a feladatok főbb osztályozását.¹⁴ Miként jeleztem, ez a hagyományos distinkció változóban van: az Egyesült Államokban az önkormányzatiság (municipal) inherent home rule modellje, Angliában a *2011-es Localism Act*, valamint az ausztrál államok, a kanadai tagállamok többsége, továbbá Új-Zéland is önkormányzati reformtörvényei az önkormányzati feladatok és hatáskörök generálklauzuláján alapuló modellt választottak az elmúlt két évtizedben.¹⁵ Bár az angolszász és a kontinentális rendszerek között az a fent már jelzett konvergenciafolyamat figyelhető meg,¹⁶ az összehasonlító önkormányzati joggal foglalkozó angolszász művek megközelítése erre a tág értelemben vett önkormányzati jogra épült, ezért a különböző önkormányzati feladatait ágazati feladatait is összehasonlítják.¹⁷

Bár az önkormányzati feladatok összehasonlítása az angolszász országokban alakult ki, de a kontinentális összehasonlító jogtudományt ez a módszer befolyásolta. Így nemcsak a különböző osztrák tartományok (*Länder*)

¹² Uo.

¹³ Arden, A. – Baker, C. – Manning, J. (2008): *Local Government Constitutional and Administrative Law*. Sweet&Maxwell, London, 14–18.

¹⁴ Lásd például Arden, A. – Baker, C. – Manning, J. (2008): *Local Government Constitutional and Administrative Law*. Sweet&Maxwell, London, valamint Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA) munkáit.

¹⁵ Lásd például Reynolds, O. M. (2015): *Local Government Law*. Hornbooks, St. Paul (MN, USA), 2015. 74., Elliott, M. – Varuhas, J. N. E. (2017): *Administrative Law. Text and Materials*. Oxford, Oxford University Press, 343–344., továbbá Kiss, R. (2003): Reasserting local democracy, in: Dollery, B., Marshall, N. és Worthington, A. (eds.): *Reshaping Australian Local Government. Finance, Governance and Reform*. Sydney, University of New South Wales.

¹⁶ A konvergenciafolyamatról részletesebben: Kecő Gábor (2016): *A helyi önkormányzatok pénzügyi jogi jogállása. A jogállást meghatározó jogintézmények modelljei a bevételi oldalon. Anglia – USA – Magyarország*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 185.

¹⁷ Lásd Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA), valamint Balázs István (2019): A közigazgatás fejlődésének tendenciái, in: Balázs István (szerk.): *Közigazgatási eljárások*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 303–308.

önkormányzati szervezetét, hanem azok feladatait is összehasonlítja Neuhofer monográfiájában.¹⁸

2.2. Az összehasonlító önkormányzás módszere és megközelítése

Az összehasonlító önkormányzati jog az önkormányzati működés és szervezet jogintézményeit az összehasonlító jogtudományi módszerrel elemzi. Ez a megközelítés jogtudományi alapú, így szükségszerűen, a jogtudomány kereteire tekintettel az önkormányzatok funkcióit és tényleges működését csak részben tudja áttekinteni. A jogtudományi módszer a jogintézmények elemzésén alapul. A jogon kívüli jelenségeket – amelyek szerepe és jelentősége olykor nagyobb a szabályozásénál – ezzel a módszerrel nem, vagy csak korlátozottan és közvetett módon lehet megfigyelni. Ezért egy új megközelítésnek kellett kialakulnia, amellyel a helyi önkormányzati rendszerek funkciói és működése is részletesebben áttekinthető. Ez az új megközelítés a *helyi kormányzás* elemzése volt, amely a politika- és közigazgatás-tudományok módszereire épült, és nemcsak az önkormányzatokra vonatkozó jogintézményeket, hanem a helyi autonómiák politikai döntéshozatali szerkezetét és mechanizmusait, helyi politika struktúráját, a ténylegesen ellátott helyi önkormányzati funkciókat, a gazdálkodást és a pénzügyek gyakorlatát is elemezték. Így hatékonyan összehasonlíthatók azok a rendszerek, amelyek hasonló feladatokat látnak el és hasonlóan működnek, de eltérő jogi alapokon nyugszanak. Ezért a helyi, területi és összességében a nemzeti szint alatti (ún. szubnacionális kormányzást) vizsgálják, nem pedig a önkormányzatok jogi helyzetét.¹⁹ Az általános összehasonlító önkormányzati kormányzásról szóló könyvek hasonló felépítésűek, mint az általános összehasonlító jogtudományi könyvek: az elemzés módszereit és elemeit a bevezető fejezet határozza meg, a vizsgált országok önkormányzati modelljeit különböző fejezetek elemzik, amelyek szerzői az adott ország szakértői. Az összehasonlító elemzések főbb megállapításai a záró fejezetben olvashatók. A bevezető és a záró fejezetek szerzői a könyv szerkesztői. A fenti módszernek egy sajátos alkalmazását jelentik a különböző, a helyi autonómiát, indexeket kidolgozó és elemző munkák.²⁰

Az összehasonlító helyi kormányzásról szóló elemzés különböző témákra összpontosított, ezért speciális összehasonlító helyi kormányzási elemzések

¹⁸ Neuhofer, H. (1988): *Gemeinderecht. Organisation und Aufgaben der Gemeinden in Österreich*, Springer, Wien & New York.

¹⁹ Loughlin, J. – Hendriks, F. – Lidström, A. (eds.) (2011): *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford University Press, Oxford.

²⁰ Lásd a Local Autonomy Index (LAI) kidolgozását. Ld. Ladner, A., Keuffer, N., Bastianen, A., Baldersheim, H., Hlepas, N., Navarro, C., Steyvers, K. and Swianiewicz, P. (2025): *Dynamics and Issues of Local Autonomy. A Comparative Study*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA).

születtek. Az Új Közigazgatás (New Public Management, NPM) paradigmáján alapuló önkormányzati reformok után számos monográfia és könyv született e változások összehasonlító áttekintéséről.²¹ A téma az NPM utáni, a jó kormányzás és a neweberiánus reformok után is népszerű maradt.²² A reformok összehasonlító elemzése a 2008-as gazdasági válságot és a válság kihívásaira választ adni próbáló közigazgatási reformokat követően vált népszerűbb kutatási kérdéskörre. Az elemzések másik újabb témája az önkormányzati rendszerek térszerkezetének vizsgálata volt. Az új szolgáltatási rendszerek kihívásait, így az önkormányzatok összevonását, az önkormányzatok közötti társulások és egyéb, horizontális együttműködést vizsgálták ezek a könyvek. Ezekben a keretekben összehasonlították az urbanizáció kihívásait, a városi kormányzás alakulását és fejlődését, valamint megfigyelték a vidéki területek kormányzásának új formáit.²³

Az összehasonlító önkormányzati elemzésnek így egy többdimenziós mátrixon kell alapulnia. Az önkormányzatok feladatait erősen befolyásolják az adott ország szakpolitikai és politikai rendszere. Ezen túl ki kell térni a térszerkezet, a gazdaság és a közszolgáltatások megközelítéseinek hatásaira. Végül, de nem utolsósorban a jogi alapú elemzést torzíthatják az önkormányzatiság eltérő felfogásai. Ezért még egy jogtudományi alapú elemzés során is indokolt építeni a közigazgatás-tudományok módszereinek alkalmazására. A keret így egy háromdimenziós mátrix lenne, azaz az önkormányzati feladatokat egyrészt az önkormányzati szervezet, másrészt az adott ország térszerkezete, harmadrészt pedig az adott közpolitikai, közszolgáltatási megközelítése határozza meg.

Források jegyzéke:

- Arden, A., Baker, C. - Manning, J. (2008): *Local Government Constitutional and Administrative Law*. Sweet&Maxwell, London.
- Balázs István (2019): A közigazgatás fejlődésének tendenciái, in: Balázs István (szerk.): *Közigazgatási eljárások*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

²¹ Dollery, B. – Garcea, J. – Lesage, E. C. Jr, (2008): *Local Government Reform. A Comparative Analysis of Advanced Anglo– American Countries*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA).

²² Pollitt, C. – Bouckaert, G. (2017): *Public Management Reform. Into the Age of Austerity*. Oxford University Press, Oxford.

²³ Baldersheim, H. – Rose, L. E. (eds.) (2010): *Territorial Choice. The Politics of Boundaries and Frontiers*. Palgrave MacMillan, London – New York.

- Baldersheim, H. – Rose, L. E. (eds.) (2010): *Territorial Choice. The Politics of Boundaries and Frontiers*. Palgrave MacMillan, London – New York.
- Bogdandy, A. von - Cassese, S. - Huber, P. - Unger, S., hrsg. (2014): *Handbuch Ius Publicum Europeaum. Band V. Verwaltungsrecht in Europa: Grundzüge*. C. F. Müller, Heidelberg és Rose-Ackerman, S., Lindseth, P. L. és Emerson, B. (eds.) (2017) *Comparative Administrative Law*. Edward Elgar, Cheltenham (UK) és Northampton (MA, USA).
- Bogdandy, A. von, Cassese, S., Huber, P. és Unger, S., hrsg.) (2014): *Handbuch Ius Publicum Europeaum. Band V. Verwaltungsrecht in Europa: Grundzüge*. C. F. Müller, Heidelberg.
- Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA).
- Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA).
- Bowman, A. O'M. – Kearney, R. C. (2017): *State and Local Government*. Cengage Learning, Boston (MA, USA).
- Burgi, M. (2019): *Kommunalrecht*. C. H. Beck, München.
- David, René – Brierley, John E. C. (1978): *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Study of Comparative Law*. The Free Press, New York.
- Dollery, B., Garcea, J. és Lesage, E. C. Jr, (2008): *Local Government Reform. A Comparative Analysis of Advanced Anglo-American Countries*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA).
- Elliott, M. – Varuhas, J. N. E. (2017): *Administrative Law. Text and Materials*. Oxford, Oxford University Press.
- Fazekas Marianna (szerk.) (2017): *Közigazgatási jog. Általános rész I. Harmadik, hatályosított kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Gern, A. – Brüning, Ch. (2019): *Deutsches Kommunalrecht*. Nomos, Baden-Baden.
- Kecő Gábor (2016) *A helyi önkormányzatok pénzügyi jogi jogállása. A jogállást meghatározó jogintézmények modelljei a bevételi oldalon. Anglia - USA - Magyarország*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Kiss, R. (2003): Reasserting local democracy, in: Dollery, B., Marshall, N. és Worthington, A. (eds.): *Reshaping Australian Local Government. Finance, Governance and Reform*. Sydney, University of New South Wales.

- Kuhlmann, Sabine – Wollman, Helmut (2014): *Introduction to Public Administration*. Edward Elgar, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA).
- Ladner, A. - Keuffer, N. - Bastianen, A. - Baldersheim, H. - Hlepas, N. - Navarro, C. - Steyvers, K. - Swianiewicz, P. (2025): *Dynamics and Issues of Local Autonomy. A Comparative Study*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) and Northampton (MA, USA).
- Loughlin, J., Hendriks, F. és Lidström, A. (eds.) (2011): *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford University Press, Oxford.
- Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest.
- Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest.
- Lőrincz László (2007): *A közigazgatás alapintézményei*, HVG-Orac, Budapest.
- Moreno, A. M. (ed.) (2012): *Local Government in the Member States of the European Union: a Comparative Legal Perspective*. INAP, Madrid.
- Neuhofer, H. (1988): *Gemeinderecht. Organisation und Aufgaben der Gemeinden in Österreich*, Springer, Wien & New York.
- Neuhofer, H. (1988): *Gemeinderecht. Organisation und Aufgaben der Gemeinden in Österreich*, Springer, Wien & New York.
- Pollitt, C. – Bouckaert, G. (2017): *Public Management Reform. Into the Age of Austerity*. Oxford University Press, Oxford.
- Reynolds, O. M. (2015): *Local Government Law*. Hornbooks, St. Paul (MN, USA), 2015.
- Schmidt, Thorsten I. (2014): *Kommunalrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen.
- Seerden, R. és Stroink, F. (eds.) (2002): *The Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States. A Comparative Analysis*, Antwerpen és Groningen; magyarul a főbb elemzések: Lőrincz Lajos (szerk.) (2006): *Az Európai Unió tagországainak közigazgatási rendszere. Összehasonlító közigazgatás*. Unió Kiadó, Budapest, továbbá az előbbi elemzést bővítő Szamel Katalin – Balázs István – Gajduschek György – Koi Gyula (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*. CompLex Kiadó, Budapest, 2011.